

Liszt Ferenc portréi dermatológus szemmelVánkos József dr.

1

Nagy emberek betegségeinek részletes leírásával nemcsak orvosi, de más tudományos, sőt szépirodalmi művekben is gyakran találkozunk. A 19. századi zenevilág kimagasló egyéniségének, Liszt Ferencnek a bőrelváltozásairól viszont alig találunk említést. Ez annál meglepőbb, mivel az esztétikusnak egyáltalán nem nevezhető növedékek zömmel az arcán, tehát feltűnő helyen voltak, ő pedig élete nagy sikereit főleg előadóművészként aratta, otthonosan mozgott Európa elit társadalmi köreiben, a külsőjére sokat adó világhírt a nők mint művészt és mint férfit egyaránt bálványozták. Nemzetközi ismertségét egy útlevele is bizonyítja, melyben a részletes személyleírás helyett csak egy rövid bejegyzés szerepel: "celebritate sua sat notus", azaz hírneve révén eléggé ismert.

Bőrgyógyász részről 1964-ben a Hautarzt hasábjain Siemens tollából "Die Lentigo ^{in der Kunst}" címmel megjelent tanulmányban Liszt Ferenc fotójával is találkozhatunk számos más neves egyén társaságában. A szerző csodálkozásának ad kifejezést, hogy a nyilvánosság előtt sokat szereplő, virtuóz művész miért nem távolíttatta el arcáról a csúf kinövéseket.

Saját vizsgálataimmal arra a kérdésre kívántam választ kapni, hogy jogosult-e az irodalmi és képzőművészeti relikviák alapján kialakult közhitel, ^{mely szerint} Liszt Ferenc arcán idős korában szemölcsök keletkeztek. Ezeknek a bőrijelenségeknek a pontos leírása Liszt életében elmaradt, így a talány megfejtése az utókorra hárult. Ez óhatatlanul felidézi a művész szellemes mondását, hogy az ő biográfiáját nem annyira feljegyezni, mint inkább kitalálni kellene. Így tisztázásra szorul, hogy az arcán látható képződmények valóban szemölcsök voltak-e vagy más növedékek és hogy csak öreg korában jelentkeztek-e?

Az etimológiai analízálás nem sok segítséget nyújt. A népi nyelvhasználatban a szemölcs a bőr kisebb-nagyobb kidudorodásainak gyűjtőfogalmaként szerepel, függetlenül azok kóreredetétől. Az orvosi szaknyelvben viszont a verruca vulgarist, a verruca plana juvenilist és a verruca senilist nevezzük szemölcsnek, a Liszt arcán látható növedékek azonban ezek egyikének sem felelnek meg.

Egy több mint száz évvel ezelőtt meghalt egyén bőrtüneteinek megítéléséhez objektív bizonyíték lenne egy korabeli orvosi kórisme, de méginkább egy szakszerű leírás. A rendelkezésre álló irodalmi anyagból azonban még azt sem tudhatjuk meg, hogy bőrnövedékei miatt Liszt fordult-e egyáltalán orvoshoz. Csupán ilyen kitételekkel találkozunk, hogy "40 éves korában ábrázatán itt-ott szemölcsök kezdődtek", hogy "54.évében szemölcssei egyre élesebben ültek ki hajdan oly síma arcára", valamint, hogy "63 évesen arcát barna szemölcsök éktelenítik, még tüskét is eresztenek magukból, mint holmi elvadult kaktuszok". Ugy tűnik, hogy e képződmények a művészt egyáltalán nem zavarták. Talán még büszke is volt rájuk, mert "igen érdekesnek és vonzónak találta a tükörből rátekintő szemölcsös, éles vonásokkal rajzolt arcát", sőt kifejezetten hiányolta egyik arcmásán a szemölcsöket. Egy tanítványa egyszer a ragyasság eredetét kezdte fejtegetni, a mester azonban félbeszakította "das ist eine gesunde Krankheit" megjegyzéssel.

Az irodalmi adatok szegényességével szemben gazdagabb kutatási forrásnak bizonyultak a képzőművészeti alkotások, sőt életének utolsó harmadából már fényképek is maradtak ránk. A relikviákat kronológiai sorrendben vizsgáltam a növedékek megléte, száma, nagysága, alakja és színe szempontjából, amellet arra is figyeltem, hogy a különböző életkorból származó képek mennyiben tükrözik Liszt belső énjének változásait.

Munkám során többször is, de főleg az első nyom megtalálásakor éreztem igazolva Goethe sokat idézett xéniájának a bölcsességét, mely szerint a szemünk előtt fekvő dolog meglátása bár könnyűnek tűnik, mégis a legnehezebb. Gyakran okozott zavart a rajzolók, festők és szobrászok idealizáló törekvése, amennyiben műveiken a

növedékeket többnyire vagy teljesen elhagyták vagy legalábbis számukat csökkentették. E megállapítás egyben válasz Siemensnek, aki érthetetlen módon, de nem talált Lisztről készült festményt, ezért feltette a kérdést, vajon hogyan viszonyultak volna a festők a visszataszító kinövésekhez. A fényképek analizálásakor is találkoztam eszményesítő retusálással, nemcsak a portréképek készítésekor, hanem a régi litográfiák fotózásakor is.

2 A korabeli rajzok a csodagyereket 9 és 11 évesen az irodalmi adatokkal megegyezően - gyenge fizikumú, szőke hajú, szabályosan szép arcvonású, húsos ajkú, ábrándozó tekintetű fiúként ábrázolják.

3 13 éves korában egy párizsi koncertjén készült róla az a litográfia, melyen sikerült felfedeznem a bőrnövedékek első nyomát. Az arcot nagyrészt elborító, a litográfiás technikából adódó, számos apró petty és vonalka között, a jobb szemöldök orrgyöki része felett feltűnt egy borsnyi sötét folt, mely első rátekintésre pigment-saporulatnak imponált. A tüzetesebb vizsgálat azonban azt mutatta, hogy a megpillantott folt tulajdonképpen egy félgömbszerűen elődomborodó növedéknek az árnyékolt oldala. E megfigyelést egy sémás rajzzal is illusztrálom. Még meggyőzőbb, ha a gyermekkori litográfiás képet egybevetjük egy idősebb korból származó olajfestménnyel, melyen az azonos, de közben növekedett jelenség élesen látható. Siemens ezt a képződményt nem vette észre, bár kereste a litográfiákon, mivel koncepciója szerint annak már gyermekkorban mutatkoznia kellett volna. Elképzelhető, hogy retusált képeket tanulmányozott, melyekből sok található a különböző Liszt életrajzokban.

4
5
6 Huszonéves korára Liszt Ferenc magas, karcsú, egyenes testtartású, feltűnően szép fiatalemberré érlelődött. Könnyed mozdulatok jellemezték, így első élettársa, Marie d'Agoult grófné hasonlata szerint "inkább suhant, mint lépett". Vállára omló, barnásszőke haja impozáns keretbe foglalta rendkívül finom vonalú arcát, melyet a francia újságok "profile d'ivoire", azaz elefántcsontarcél jelzővel illettek. Állítólag hasonlított Dantéra, ezért "firenzei profilú"-nak is nevezték. Tekintetéből az elhivatottság érzése tükröződik, mint aki már 28 évesen megfogalmazta élete jelszavát: "~~voluntas~~ oblige" azaz a lángész kötelez.

génie

7 Egy huszonéves korában készült olajfestményen növedék látható a jobb szupraorbitális tájon ugyanott, mint a gyermekkori litográfián.

8 A 27 éves Lisztről gipszmaszkot készítettek, ez tekinthető arcáról az első objektív leletnek és egyben döntő dokumentum a bőrelenségek keletkezési idejére vonatkozóan is. A gipszönteten dudor észlelhető nemcsak a jobb szemöldök felett, ahol a litográfián és az olajfestményen is láttunk növedéket, hanem az orrgyökön és mindkét arcfélen még négy olyan helyen, ahol az idősebb szintén szövet-szaporulat található. *(kerből származó foltok)*

Itt említem meg, hogy még 13 éves korában az akkor divatos tudományág, a frenológia és kranioszkópia megalapítója, Gall professzor is készített gipszmintát a fiú fejéről, a vizsgálat eredményéről azonban sajnos nincs tudomásunk.

9 Életének ötvenes éveitől már fényképek is maradtak ránk. Hátra-fésült, vállig érő, ősz haj koronázza markáns arcát, melyen a kifejezett satorr, az előreugró áll és a rendkívül mély nazolabiális redők határozott, kemény férfi benyomását keltik. A maxilláris táj a súlyos parodontózis okozta korai fogvesztés miatt besüppedt. Szemöldöke bozontosná vált. Arc kifejezése ~~tenyésztés~~ magabiztosságot tükröz. Második élettársa, Carolyne Sain-Wittgenstein hercegné szerint "darádját mindenki másnál messzebbre vetette a jövőbe".

Ebben a korban készült képein az arcon és a nyakon ~~már~~ élesen kiemelkedik néhány, kölesnyi-borsónyi, félgömbszerű, a környező bőrrel megegyező vagy sötétebb tónusú növedék.

10 A hatvanas életévek fotóin az arcbarázdák még mélyebbre szántottak. Tekintetéből változatlanul céltudatosság és akaraterő árad, de emellett bizonyos meggyötörtség látszata is. Ezt feltehetően azok a kudarcok váltották ki, melyek az állandó sikerek mellett a "Zukunftsmusik" és a művészetek egyetemességének megszállott apostolaként érték.

Arcán a növedékek közben tovább szaporodtak, a több irányból készült felvételeken már mintegy 15 számolható össze. Lassan növekedtek, egyesek már mogyorónyi nagyságot is elértek és csüngővé váltak.

11 A karikatúrák szerint némelyikből szőrszálak is nőttek.

12 Az utolsó életévében készült képeken az elaggott szellemóriás látható. A szemek alatt a kardioresnális ödéma miatt zacskók kelet-

keztek, az arcbarázdák elsímultak, a felső állcsonttáj további süppedése miatt az orr és az áll még jobban promineál. Arcki-fejezése nyugalmat, derűt és egész életére jellemző grand-seigneur-séget sugároz.

Az arci növedékek - feltehetően az ödémás átívódás következtében is - nagyobbak, feszesebbek és többségükben pendulózusak.

13 A halottas ágyi képen és a halotti maszkon a környező bőr kiszáradásos visszahúzódása miatt a dudorok még élesebben kirajzó-lódnak, szinte uralják a képet.

Az elmondottak alapján ~~az~~ megállapítható, hogy az ismertetett dokumentumok megcáfolják azt a köztudatot, ~~hogy~~ ^{mely nem} a növedékek Liszt Ferenc arcán csak idős korban jelentek meg. Az elváltozások az élete folyamán számban és nagyságban fokozatosan gyarapodtak, öreg korban kétségtelenül intenzívebben, de keletkezésük ideje a gyermekkorra, illetve az ifjúkorra tehető. Ezt az állítást két lelet döntően bizonyítja.

14 Az egyik a 13 éves gyermek jobb szemöldöke felett észlelt folt, melyről már a litográfia alapján is valószínűsíthető ugyan, hogy az növedék, bizonyossá azonban csak azáltal válik, hogy a későbbi képeken ugyanazon a helyen élete végéig megtalálható, amint azt képkompozicióm demonstrálja.

A másik leletet a 27 éves korban készült gipszmaszk képezi. Ezen több dudor olyan helyeken található, ahol az idősebb korból származó fényképeken növedék látható. Ezt illusztrálja a fiatalkori maszk egybevetése az 54.életévben készült fotóval.

A növedékek diagnosztizálásában szövettani lelet hiányában csak a klinikai képre és lefolyásra támaszkodhatunk. Ezek alapján valószínű, hogy a bőr kötőszövetének körülírt, jóindulatú burjánzásáról van szó, melyhez képletenként változóan fokozott pigmentképzés és szőrnövekedés is társult.

A nozológiai besorolás terén sem lehet határozottan állást foglalni. A Siemens által javasolt lentiginosis globosa elnevezés semmiképpen sem fogadható el, miként más szerzők sem vették át. A gyermekkori kép impresszionál a naevus fibrosus, partim pigmentosus ^Vkórképének feltételezésére, a képződmények további fejlődése azonban inkább

Ves pilosus

arra utal, hogy ezek a mezenchimális hiperpláziák nem annyira az anyajegyek, ~~hanem~~^{min} inkább a kután fibromatózisosok fiatal korban kezdődő, jóindulatú csoportjába illeszthetők.

15

Nincs tudomásunk arról, hogy Liszt Ferenc testén a ruhával fedett területeken voltak-e növedékek vagy sem. Jobb kezének gyűrűsujján a proximális perc háti felszínén egy rizsszemnyi, bőralatti-nak és feszesen rögzülőnek imponáló nodulusra bukkantam. Ez legszembetűnőbb egy gipszmintán, de egy bronzöntvényen és két olajfestményen is megtalálható. Az észlelt képlet a jellegzetes ujjháti lokalizáció és a küllem alapján megfelelhet a fibromatosis digitalis ~~juvenilis~~^{infantil} kórkép szoliter változatának és így ~~genetika~~^{gáse} genetikai kapcsolatba lehetne hozni az arci növedékekkel.

Egyébként Liszt Ferencnek enyhén akromegaloid habitusából adódóan nagy volt ugyan a keze, de ujjaira egyáltalán nem illett a marfanoid jellegű, ún. "Madonnenfinger" vagy "Klavierfinger" jellemzés, csupán gyűrűsujjai tűntek a többiekhez képest kissé hosszabbaknak.

Volt azonban kezének két olyan jellegzetessége, melyek önmagukban nem raritások, de meglétük előnyös egy zongoraművész számára. Interdigitális bőrredői a szokásosnál rövidebbek voltak, egy szemléltető megfogalmazás szerint "keze mint egy az úszóhárttyás láb ellentétét" mutatta, ezáltal ujjai kötetlenebbül mozogtak. Hüvelykujja fokozottan túlfeszíthetőnek bizonyult, hasonlóan az ízületeknek az Ehlers-Danlos szindrómában észlelhető hiperextendálhatóságához. Mindkét eltérés magyarázata, hogy ezeken a helyeken a bőr kollagán rostjai az elasztikusakhoz képest elégtelenebbül fejlődtek. Ezenkívül ujjbegyei nem csúcsosak voltak, hanem tompák, így nagyobb érintkezési felületet biztosítottak a billentyűkön. Ezek az előnyös anatómiai adottságok is hozzájárulhattak Liszt azon zenei törekvésének jobb megvalósításához, hogy "quem vult manus et mens", azaz, hogy keze minél tökéletesebben tudja instrumentálisan interpretálni azt, amit a lelke óhajtott.

16

Vizsgálataim alapján úgy vélem, hogy Liszt Ferenc arcának bőrelváltozása leginkább a kután fibromatózisosok juvenilis korban kezdődő, jóindulatú változatának felel meg. Ezenkívül kezén találtam még három olyan eltérést, melyek - az arci fibromatózishoz hasonlóan - szintén a bőr kötőszöveti bioszintézisének a zavarával magyarázhatók.

13 é, LITO.

27 é, GIPSZ

28 é, FESTM.

56 é, FOTÓ

62 é, FOTÓ

75 é, FOTÓ

HALOTTI ÁGYON

HALOTTI MASZK

M E G H I V Ó

a Magyar Dermatológiai Társulat 1987. december 18-19-én
a SOTE Bőrgyógyászati Klinika tantermében /Budapest, Má-
ria u. 41./ tartandó Nagygyűlésére.

1987. december 18. 10 óra

REFERÁTUM

1. Vánkos József /Budapest/:

Liszt Ferenc portréi dermatológus szemmel

ELŐADÁS

1. Somogyi Tamás /Budapest/:

Férfiak homoerotikus motivációjának venerológiai
vonatkozásai. I. rész: A nemibetegségek és a sexuális
magatartás. A homoszexualitás mint magatartásbetegség.

2. Kovács Antal, Gál Elza Valéria, Cserveny Mária és
Kindler Miklós /Tatabánya/:

Letális kimenetelű systemás panniculitis esete

3. Török László, Budai Sándor, Galuska László,
Kása Margit és Kádár László /Kecskemét/:

A retinoid kezelés és a csontrendszer

4. Cseplák György, Marosi Irén és Nyiri László /Salgó-
tarján/:

Izeltlábuak okozta betegségek

5. Bánfalvi T., Marschalkó M., Somlai B. és
Horváth A. /Budapest/:

Erythema anulare centrifugum Darier kóros
betegségeink elemzése

6. Stehlich G., Daróczy J., Baló-Banga J. M.,
és Horváth A. /Budapest/:

Psoriasis átmenete pemphigoidba

7. Leibinger J., Kremmer R., Baló-Banga J. M.
és Rácz I. /Budapest/:

Sejtmembrán különbségek psoriasisos és normál
személyek limfocitáin fluorimetrias mérések alapján

8. Baló-Banga J. M. és Rácz I. /Budapest/:

Különbségek a T-limfocita alcsoportok hő okozta
fenotípus változásaiban normál és psoriasisos
egyenek között